

SLIKA SPORTA U ISTOČNOJ EUROPI

Zbigniew Krawczyk

Academy of Physical Education, Warsaw, Poland

Pregledni znanstveni članak

UDK: 316:796

Primljeno: 05.07.1996.

Prihvaćeno: 10.11.1996.

Sažetak

Pokušaj prikazivanja općih društvenih procesa koji određuju transformaciju sportova u zemljama Istočne Europe, izuzetno je težak zadatak, iako ostvariv. Glavni slogani doktrine fizičke kulture i sporta u komunističkim društvima imali su čvrsto uporište u temeljnim načelima teorije znanstvenoga socijalizma. Tome valja dodati i vjeru u mogućnosti ostvarenja socijalističkoga projekta odgojem i socijalizacijom kao vječnih ideala univerzalno razvijenog ljudskog bića. U najopćenitijem smislu taj su ideal u ovim društvima usvojili i intelektualna elita i širi društveni krugovi. Čini se kako postoji promjena u slici sporta u zemljama Istočne Europe. Ta se promjena usredotočuje na individualne i pluralističke zahtjeve koji su postavljeni pred sve ljude koji su na bilo koji način bave sportom. Riječ je o udaljavanju od kolektivističkog, državno-komunističkoga koncepta zadovoljavanja potreba u području tjelesne kulture i izgradnji takvog modela koji će voditi računa o individualnim, pluralističkim zahtjevima.

Ključne riječi: sport u Istočnoj Europi, koncept sporta, pluralistički zahtjevi

Abstract

IMAGE OF SPORT IN EASTERN EUROPE

An attempt to demonstrate the general social processes determining the transformation of sports in the countries of Eastern Europe is an extremely difficult task, although a feasible one. The main slogans of the doctrine of physical activity and sports in communist societies have found a strong foundation in the main principles of the theory of scientific socialism. In its most general sense this ideal has been widely internalized both by intellectual elites and by the broader social circles. It seems that there is a change as regards the image of sport in Eastern Europe - this change focuses on the individual and pluralistic requirements presented to people who are engaged in sport in any way.

Keywords: sport in Eastern Europe, concept of sport, pluralistic requirements

Uvod

Pokušaj prikazivanja općih društvenih procesa koji određuju transformaciju sportova u zemljama Istočne Europe izuzetno je težak zadatak, iako vjerujem, izvediv. To je moguće stoga što Istočna Europa nije toliko zemljopisni, koliko društveno-ekonomski pojam. Taj je entitet proživio gotovo pola stoljeća (a u slučaju SSSR-a i duže) u eksperimentiranju s "real-socijalizmom" ili, drugim riječima, komunizmom - sustavom što su ga izmislili teoretičari i koji je uvela relativno mala politička elita korištenjem nedemokratskih metoda.

Komunistički sustav karakterizirao je totalitarizam. To znači da niti jedan od njegovih dijelova (podsustava) nije djelovao neovisno. Naprotiv, cjelina i njeni pojedinačni dijelovi ovisili su o zajedničkom sveopćem cilju: zahvaljujući monopolističkoj političkoj partiji i svemogućoj državi (političkoj strukturi) trebao se razviti novi ekonomski poredak (ekonomska struktura). Na tim temeljima trebalo se razviti novo društvo (društvena struktura) kao i nova kultura (ideologija). Pretpostavljalo se kako će sve to zajednički stvoriti novoga čovjeka koji bi

novom sustavu pružio mogućnosti pustiti korijenje i tako se potpuno učvrstiti.

Smatralo se kako je takvo stanje stvari povijesna nužnost utemeljena na racionalizmu. A ono što je racionalno, prema Hegelu, jest stvarno. A ono što je stvarno, određuje i opisuje čitavu ljudsku egzistenciju.

U biti, opisana stvarnost nije bila potpuno monopolistička. Postupno je postala podložna eroziji, koja je na Istoku bila više spontana, a u Srednjoj Europi više svjesna. Pod tim mislim na često nasilne oblike otpora, revizionizma i reformizma, koji su poprimili oblik poljskoga i mađarskog "oktobra", češkoga "praškoga proljeća", poljske opozicije "Solidarnost" i češke "baršunaste revolucije".

U početku se činilo kako sve te disfunkcije ne prijete sustavu, koji se, istina, činio nedjelotvornim i tegotnim, no ipak postojećim. Zbog toga mnogi teoretičari, bilo istočni ili zapadni, bili za ili protiv sustava, nisu očekivali brz raspad te društveno-ekonomske tvorbe na prijelazu osamdesetih u devedesete (Krzemień-Ojak, 1995, Podgórecki, 1995.).

Moglo bi se reći da, premda su pojava i rast komunizma bili predviđeni i teorijski objašnjeni, njegov se pad dogodio bez teorija -

spontano, ili, drugim riječima, teorija je komunizma bila utemeljena na sloganima, mitologizirana, i zato je od početka funkcionirala kao ideologija. Ta je ideologija bila osnaživana simboličkim pojmovima poput "perestrojke", "glasnosti", normalnosti, povratka u Europu, finlandizacije, drugoga Japana i drugima. Ti slogani nisu bili obvezno ni uvijek koherentni (Földesi, 1995).

Posljednja značajka ove "meke revolucije" bila je evolucijska priroda promjena koje su se pokretale odozgo prema dolje, iako su obično bile poduzimane pod utjecajem socijalnih pokreta odozdo prema gore (Podgórecki, 1995).

Aktualna društveno-politička i gospodarska situacija u tim zemljama vrlo je raznolika. Može se pretpostaviti da najveće sličnosti postoje između bivših sovjetskih republika (Bjelorusija, Rusija, Ukrajina) i Bugarske, baltičkih država (Estonija, Litva, Latvija) te srednjoeuropskih zemalja (Poljska, Češka Republika, Slovačka, Mađarska). Posebna se skupina sastoji od balkanskih i kavkaskih država zbog snažnih etničkih sukoba u tim zemljama.

Svi do sada spomenuti trendovi i procesi moraju se u svojoj cjelovitosti dovesti u svezu s fizičkom kulturom. Uvođenje toga pojma dvadesetih godina, a vezano uz to područje, nije bilo slučajno. Kao što znamo, od početka stvaranja novoga sustava od ranije postojeći pojmovi, kao što su tjelesni odgoj, sport itd., bili su potisnuti u pozadinu, a umjesto njih uveden je pojam fizičke kulture. Tako je mnogo širi dio stvarnosti bio usko i zaokruženo opisan na ontološkoj, antropološkoj i aksiomatskoj osnovi u teoriji historijskog materijalizma. Kako je vrijeme prolazilo, tj. kada su natjecateljski sportovi počeli igrati veću društvenu ulogu u komunističkom sustavu, posebice se misli na sve veću političku ulogu sporta, taj se pojam vratio. Pojavio se poseban konceptualni neologizam - fizička kultura i sport.

Osim toga, u tim se zemljama počelo smatrati kako su društvene znanosti koje su se bavile tjelesnom aktivnošću i sportom, analogne s ideologijom. Valjalo je opravdati i objasniti službenu doktrinu fizičke kulture i sporta; i one su uistinu odigrale tu ulogu. Neka odstupanja koja se nisu uklapala u taj model (a razvila su se u Poljskoj ili Mađarskoj, na primjer), bila su više egzotični izuzeci od pravila. Nešto su drugačiju ulogu odigrala empirijska istraživanja (Arvisto, 1989; Krawczyk, 1989). Ta su istraživanja tijekom godina došla do novih podataka koji, sve u svemu, nisu dokazali funkcionalnost sustava i tako su proizveli skeptične, oprečne, a kasnije i osporavajuće stavove. U Poljskoj i Mađarskoj

taj je proces vjerojatno najduže trajao, jer je počeo u drugoj polovici sedamdesetih.

Opće pretpostavke sustava fizičke kulture i sportova

Glavni slogani doktrine fizičke kulture i sporta u komunističkim društvima našli su čvrsto uporište u glavnim načelima teorije znanstvenoga socijalizma. Tome također valja dodati vjeru u mogućnosti ostvarenja, odgojem i socijalizacijom, vječnog ideala univerzalno razvijenog ljudskoga bića. U njegovom najopćenitijem smislu taj su ideal široko usvojili i intelektualna elita i širi društveni krugovi. Zbog toga je taj slogan postao jedan od temeljnih kanona odgoja i obrazovanja.

S vremenom je, međutim, taj prastari univerzalni pojam postao prvo pragmatičniji, a zatim otuđen. To se posebice odnosi na procese pripisivanja političkog značenja takvim karakteristikama ličnosti kao što su tjelesni razvoj, fitness, zdravlje itd. Čovjek je morao biti jak, u formi i zdrav, prvenstveno radi političkih zadaća: valjalo je raditi za zemlju i braniti je. A skoro optimalan fitness, uočen u profesionalnom sportu, dobio je novo značenje. Naglasak je bio više na simboličkom - sportskim postignućima - izražavanju i naglašavanju superiornosti sustava, nego na težnji za individualnom uspješnošću sportaša.

Čini se kako se posljednjih nekoliko godina društvene transformacije filozofija tjelesne aktivnosti i sporta u tim zemljama uvelike udaljila od pretpostavki koje su stvorene tijekom nekoliko desetljeća komunizma. Usto, ulažu se naponi za pomicanje naglaska, to jest postoji tendencija udaljevanja od nekada pozitivnih stavova o izolaciji u fizičkoj kulturi, a posebice u natjecateljskim sportovima. Ovdje su posebno zanimljive jake personalističke težnje koje su se pojavile i postale popularne na temelju kršćanskoga sustava vrijednosti (Personalistyczna wizja, 1994). Ta je tendencija primijećena kako u katoličkim, tako i u pravoslavnim vjerskim sustavima.

Donosimo izvadak iz poljskih "Smjernica državne politike o tjelesnoj aktivnosti", koji ilustrira takav način razmišljanja:

"Odbor za tjelesnu aktivnost i turizam programskim će i organizacijskim akcijama raditi na postizanju sljedećih ciljeva:

- buđenje svijesti o zdravlju i potrebi za tjelesnom aktivnošću u društvu, uključujući sportsku aktivnost koja je posebno privlačna djeci i adolescentima, korištenjem sredstava i metoda tjelesnog odgoja i sportova,

- zaustavljanje pada kulture tjelesnoga fitnesa među djecom i adolescentima uz pomoć njihova masovnog uključivanja u sportove,
- postizanje optimalnoga stupnja popularnosti i prihvatljivosti društvenog uključivanja u temeljne sportske domene, (...) , kao i postizanje veće učinkovitosti u području kvalificiranih sportova,
- brži rast aktivnih oblika turizma i ekoturizma te različitih oblika tjelesne rekreacije,
- prevencija nepoželjnih pojava u sportu (nasilje, doping),
- primjena odgojnih sredstava koja su specifična za sport u borbi s društvenom patologijom, kao što je zlouporaba droga i alkohola..." (Zalozeńia, 1995).

Država, društvo, tjelesna aktivnost i sport

Kao što sam već spomenuo, svemoć komunističke države bila je posebice izražena u području fizičke kulture i natjecateljskih sportova. Istina je, postojali su formalno neovisni nacionalni olimpijski odbori, sportski savezi, udruge sportskih društava, sportska udruženja za pojedine sportske discipline, različite udruge za tjelesnu aktivnost i sportski klubovi. Ipak, njihova je autonomnost bila ili značajno ograničena ili praktički nije postojala. Kao prvo, u čitavom području fizičke kulture službeno su vrijedile i bile su priznate, ranije spomenute, ideologija i državna politika. Kao drugo, nijedna sportska organizacija nije imala vlasnička prava nad sportskim objektima: sve je bilo u vlasništvu države. Kao treće, najveći dio financijskih sredstava tih organizacija dolazio je iz državnih blagajni; financiranje fizičke kulture bilo je u biti centralizirano, a lokalne vlasti su te aktivnosti samo djelomično financirale. I natjecateljski su sportovi također bili na državnom financiranju, otuda dolaze takozvani "državni amaterski sportovi". Sponzorstvo je bio nepoznat institut. Najviše se o tome može reći da je postojalo državno pokroviteljstvo ili pokroviteljstvo različitih državnih institucija: uglavnom prosvjetnih, zdravstvenih, narodne obrane, unutarnjih poslova i različitih državnih poduzeća.

I aktivnost različitih entiteta i osoba djelatnih u međunarodnim sportskim pokretima također je bila određena državnom politikom, posebice za razdoblja postojanja i sukobljavanja dvaju političkih blokova; vrijeme "željezne zavjese" i ere "hladnog rata". Ipak, valja spomenuti kako je ideološka i organizacijska stega u tim krugovima bila opuštenija nego u

ostalim područjima međunarodnih odnosa, na primjer u vanjskim poslovima, kulturi ili znanosti. Odluke, međutim, nacionalnih olimpijskih komiteta, kao što je bila odluka o bojkotu Olimpijskih igara u Los Angelesu, bile su, razumije se, nametnute političkim silama,

Izgleda da su se stvari, o kojima se ovdje govori, uvelike i bitno promijenile nakon 1989. Prvo, sva su međunarodna područja sportskih aktivnosti, uključujući nacionalne olimpijske odbore, postala neovisnija. Usto, sportske organizacije podložne su zakonu o udrugama i poštju načela tog zakona u praksi (Zakon, 1994; Ustawa, 1995).

Te su promjene izražene u novom modelu ustrojbene organizacije tjelesne kulture i sporta u različitim zemljama, što se može ilustrirati situacijom institucija u Estoniji. Vidi se nadmoćna uloga Sportskoga kongresa, samo pomoćni (izvršni) karakter državnih ustanova i potpuna neovisnost sportskih organizacija u formi udruge. Takav ustroj, transparentan i demokratski, danas postoji u većini postkomunističkih zemalja.

Svi tipovi i sve razine sportske aktivnosti oslobođene su prijašnje indoktrinacije momčadi i pojedinaca. Sada postoji puna liberalizacija i pluralizam stavova o društvenim, etičkim i svjetskim pitanjima. Sve to, naravno, unutar opsega široko shvaćenoga humanizma i u suglasju s olimpijskim odgojnim načelima. Ti su procesi prihvaćeni kao nesumnjivo pozitivni i odražavaju duboke promjene u društvenom sustavu.

U ostalim područjima tjelesne aktivnosti, a posebice u natjecateljskim sportovima, primjećuju se druge pojave koje sportska zajednica doživljava kao nepovoljne ili u cijelosti negativne. To se posebice odnosi na prestanak državnoga financiranja tjelesne aktivnosti i natjecateljskih sportova. Tvrdi se kako bi prestanak državnoga pokroviteljstva ili smanjenje financiranja na tim područjima tijekom razdoblja tranzicije moglo dovesti do smanjenja njihovog ugleda ili potpunog propadanja. Zapravo, takvo ekonomsko slabljenje individualnih sportskih disciplina događa se u gotovo svim zemljama Istočne Europe (tablice 1 i 2). Opažamo značajno smanjenje broja organizacijskih entiteta masovnoga sporta, a i članstvo u tim entitetima opada, kao i broj osoba koje aktivno sudjeluju u sportu. Slična se situacija opaža u sportskim klubovima, iako se ovdje primjećuje samo smanjenje broja sportskih sekcija, takozvanih podupirućih članova i trenera.

Tablica 1: Organizacije "Sport za sve" u Poljskoj (Situacija 31. prosinca 1993.)

Predmet	1980.	1985.	1990.	1991.	1992.	1993.
organizacijski entiteti	35333	33384	29557	13692	11237	11130
članovi u tisućama	2989	2422	2295	843	698	695
uključujući aktivne	-	1701	1820	776	627	635

Izvor: Godišnja statistika 1994

Tablica 2: Sportski klubovi u Poljskoj

Predmet	1980.	1985.	1990.	1991.	1992.	1993.
organizacijski entiteti	1815	1866	1846	2040	1997	2021
članovi u tisućama	1394	951	641	530	431	403
uključujući aktivne	324	319	283	296	268	265
muškarci	259	264	234	245	222	218
žene	65	55	49	51	46	47
sportske sekcije	6061	5866	5052	5288	4923	4731
treneri	5419	5470	5021	4438	3881	3603
sportski učitelji	8576	8797	9290	8515	8110	6999

Izvor: Godišnja statistika 1994

Földesi je zapazio kako je u Mađarskoj broj klubova opao za 20%, a broj trenera za 30%. Sličnu pojavu primijetio je Arvisto. Prema njemu je u Estoniji sudjelovanje odraslih u "sportu za sve" opalo za 20-25% (Arvisto, 1995). Sličan su trend zabilježili autori članaka iz Bjelorusije, Litve, Slovačke, Ukrajine i ostalih zemalja (Lukiewicz, 1995).

U tom se području također polako razvija privatna inicijativa. Iako zakoni o tjelesnoj aktivnosti, doneseni u razdoblju 1989. - 1994., dopuštaju privatno vlasništvo i privatnu aktivnost u različitim domenama sporta i turizma, u praksi se te institucije razvijaju dosta sporo, ipak u turizmu brže negoli u sportu. Takva je situacija i u natjecateljskim sportovima; no, oni su u stvarnosti, kao natjecateljski sustav funkcionirali profesionalno u shvaćanju sportaša mnogo prije nego u formalnom i zakonskom okviru. Gore spomenuti zakoni legalizirali su postojanje profesionalnih sportova u svim zemljama o kojima je ovdje riječ.

Stupanj povlačenja države iz područja tjelesne aktivnosti i natjecateljskih sportova različit je, naravno, od zemlje do zemlje. Vjerojatno je najslabije na području država nastalih od bivših sovjetskih republika (Rusija, Bjelorusija, Ukrajina) i u Bugarskoj. Jače je

izraženo u baltičkim republikama (Estonija, Litva, Latvija) i u većini takozvanih "Wyszehradskih zemalja" (Češka Republika, Poljska, Slovačka, Mađarska). Ipak, i u tim je zemljama država zadržala svoje vodstvo i ulogu koordinatora, posebice u područjima tjelesnoga i zdravstvenog odgoja, rehabilitacije, dječjih i adolescentnih sportova te natjecateljskih sportova.

Unatrag nekoliko godina u svim zemljama o kojima je riječ i u svim vrstama škola, od vrtića do sveučilišta, broj sati predviđenih za tjelesni odgoj iznosi dva do tri sata tjedno. K tome, adolescenti, naročito u nižim razredima, mogu prema svom izboru sudjelovati u različitim sportskim aktivnostima u školi i drugdje. Taj je tip aktivnosti posljednjih godina znatno reduciran zbog financijskih teškoća. Trenutačno je u njih uključeno približno 20-40% adolescenata. Nekadašnje obveze škole iz toga područja u velikoj su mjeri preuzeli roditelji.

U nekim zemljama, na primjer u Poljskoj i Mađarskoj, eksperimentalno je među adolescente uvedeno masovno sudjelovanje u sportu. Tu bi odgovornost morali preuzeti klubovi učenika, koje često organizira Crkva.

Središnji državni uredi koji se bave tjelesnom aktivnošću, onedavno naglašavaju svoju ulogu koordinatora prema drugim državnim sektorima (prosvjeta, kultura, zdravstvo, socijalna skrb, obrana, unutarnji poslovi, prehrana, zaštita okoliša itd.). Ovdje možemo citirati prije spomenuti dokument: "Tjelesni odgoj, shvaćen kao društvena i osobna vrijednost, stalni je sastavni dio državne politike. Državna uprava je odgovorna za razvoj tjelesne aktivnosti u svim njenim domenama. Država smatra kako je tjelesna aktivnost metoda za podizanje zdravstvenoga stanja društva, njegovoga fitnesa i profesionalnoga sudjelovanja, a tako i odgojno sredstvo za stvaranje pozitivnog modela ličnosti i ponašanja te dobro sredstvo za sprečavanje širenja granice socijalne patologije. Briga za rast tjelesne aktivnosti smatra se vrlo važnim čimbenikom u stvaranju obrambenoga potencijala zemlje" (Zalozeñia, 1995).

Kvaliteta "sporta za sve" u navedenim zemljama relativno je niska. U usporedbi sa zapadnoeuropskim zemljama često je niža i nekoliko puta. Prema Palmu (1994), sve su te zemlje, prema kriteriju kvalitete "sporta za sve", svrstane najniže na europskoj ljestvici (tablica 3).

Tablica 3: Sudjelovanje u sportovima

Zemlja	%
Slovačka, Rusija	8
Bugarska	10
Latvija, Litva	
Ukrajina, Poljska	12
Hrvatska	15
Estonija	18

Izvor: J. Palm

Jedva nešto drugačije podatke (s mnogo slabijim rezultatima) daje Arvisto za Estoniju (tablica 4). Prema njemu, samo 17% muškaraca i 8% žena vježba jedan sat tjedno.

Kao što pokazuje moje istraživanje, među onima koji sudjeluju u "sportu za sve", preferencije za različite sportove znatno variraju od zemlje do zemlje, s izuzetkom plivanja koje je prvo na popisu u svim zemljama o kojima govorim. Poslije plivanja na popisu su sljedeće discipline: gimnastika, skijanje, odbojka, atletika, tenis, nogomet, karate, košarka i stolni tenis (tablica 5).

Tablica 4: Sportske aktivnosti odraslih (%) (učenička procjena)

Sudjelovanje		Otac	Majka
jednom tjedno	1991.	19.5	11.5
	1992.	21.0	15.3
	1993.	17.0	8.0

Izvor: M. Arvisto

Tablica 5: Najdraži sportovi

Grad	Budimpešta	Prag	Taljin	Varšava	ukupno - %	
1	plivanje	plivanje	plivanje	plivanje	plivanje	40.4%
2	nogomet	skijanje	skijanje	odbojka	gimnastika	20.2%
3	tenis	tenis	atletika	gimnastika	skijanje	20.1%
4	atletika	gimnastika	odbojka	skijanje	odbojka	18.6%
5	gimnastika	odbojka	gimnastika	nogomet	atletika	16.6%
6	rukomet	atletika	tenis	atletika	tenis	15.4%
7	stolni tenis	nogomet	karate	klizanje	nogomet	11.3%
8	karate	jahanje	biciklizam	tenis	karate	8.2%
9	košarka	stolni tenis	košarka	jedrenje	košarka	8.9%
10	odbojka	hokej	stolni tenis	biciklizam	stolni tenis	8.1%

Izvor: vlastito istraživanje

Natjecateljski sportovi za vrijeme transformacijskog razdoblja

Kao što je ovdje već ranije navedeno, državna doktrina tjelesne aktivnosti u postkomunističkim zemljama uvrstila je u svoj djelokrug rada sve glavne zadatke koji se odnose na natjecateljske sportove (Riordan, 1991.). Međutim, kako je u službenoj sportskoj politici prihvaćena ideologija neo-olimpizma, u službenim dokumentima su pitanja masovnih i natjecateljskih sportova obrađena zajednički na dijalektički način. Vjerovalo se da što je društvo, svi članovi društvene zajednice, a posebno djeca i adolescenti, u boljoj formi, veći će biti i uspjesi sportske elite. Taj model sportske ideologije prevladava i danas.

No, u svakodnevnom poslu određenih institucija na djelu je bilo dijametralno suprotno načelo. S izuzetkom petnaestak poslijeratnih godina, kada su masovne organizacije fizičke kulture brzo jačale, kvaliteta popularne, masovne tjelesne aktivnosti dosegla plato na vrlo niskom stupnju i nastavila se postupno smanjivati (Raport, 1989). Brzo povećanje kvalitete natjecateljskih sportova u svijetu i sve jače funkcioniranje pravila profesionalizma dovelo je do zamjene postulata "piramide uspjeha" načelom "vertikalne selekcije": od škola sa školskim sportskim prvenstvima i sekcijama sportskih klubova, preko najbližeg olimpijskog pula za talente, do nacionalne reprezentacije.

Sportske škole i škole sportskih prvenstava su, znano je, poseban oblik pripreme mladih za uključivanje u natjecateljski sport u komunističkim i postkomunističkim zemljama. Prema kraju osamdesetih, vjerojatno u svim zemljama o kojima je ovdje riječ, takve su škole podvrgnute žestokim kritikama. Unatoč

tome posvuda su preživjele, čak i u onim zemljama gdje su (u Latviji) bile privremeno zatvorene. Najčešći kritičari takvih škola jesu odgajatelji, a najčešći branitelji - sportska zajednica i državni sponzori. Postotak adolescenata koji pohađaju te škole varira od zemlje do zemlje. U Bjelorusiji, na primjer, upisano je 214 tisuća adolescenata (Lukiewicz, 1995).

Natjecateljski su sportovi bili (a zapravo su i danas) objekt aktivnog interesa i sportske zajednice i političke elite; zbog toga se uvijek može naći nešto novca za tu aktivnost. Država je kao sponzor sporta i sportaša najvišeg natjecateljskog ranga ispunjavala svoje obveze izuzetno dobro. No, s druge strane, znalo se koliko je bodova i medalja nacionalna selekcija morala osvojiti na sljedećim natjecanjima. Takvi planovi postoje čak i danas za sljedeće Olimpijske igre u Atlanti. Na primjer, sportske vlasti Bjelorusije planiraju osvojiti 20 medalja u Atlanti, od toga 5 zlatnih, 6 srebrnih i 9 brončanih (Lukiewicz, 1995). Poljska namjerava osvojiti 19 medalja.

Tablica 6: Broj stanovnika na jednu "medalju" (1.-8. mjesto) na Olimpijskim igrama 1992. u Barceloni

Zemlja	Broj stanovnika (u tisućama)	Zemlja	Broj stanovnika (u tisućama)
Mađarska	150	Latvija	520
Estonija	180	Švicarska	550
Bugarska	190	Španjolska	620
Švedska, Finska	200	Francuska	630
Norveška	230	Poljska	640
Danska	260	Velika Britanija	810
Nizozemska	380	Italija	890
Njemačka	460	Litva	930
Austrija	490		

Izvor: J. Palm

Takvi planovi, kao što znamo, nisu fiktivni. Upravo suprotno: proizveli su istinske rezultate u tablicama sportskih rezultata svih vrsta i bez iznimaka. Najspektakularniji u tom smislu bili su uspjesi sportskoga tima DDR-a kao i SSSR-a, koji je zadržao prvo mjesto u svijetu. Postignuća sportskih timova komunističkih zemalja su u svakom slučaju bila neproporcionalno visoka prema drugim parametrima rasta: ekonomija, civilizacija, zdravlje, prosvjeta, kultura itd. Tablica 6 prikazuje podatke o broju "medalja" (1.-8. mjesto) na tisuću stanovnika u odabranim europskim zemljama na Olimpijskim igrama u Barceloni. Podaci pokazuju da su rezultati u

natjecateljskim sportovima usporedivi s rezultatima zemalja Zapadne Europe, a da su na vrhu liste tri istočnoeuropske zemlje: Mađarska, Estonija i Bugarska. S obzirom na to situacija izgleda mnogo bolje nego u "sportu za sve" (tablica 7).

Tablica 7: Sudjelovanje Poljske na (ljetnim) olimpijskim igrama

Godina	Mjesto održavanja	Natjecatelji	Zastupljene discipline	Osvojene medalje
1924.	Pariz	66	10	2
1928.	Amsterdam	64	10	5
1932.	Los Angeles	20	3	7
1936.	Berlin	112	14	6
1948.	London	24	4	1
1952.	Helsinki	128	1	4
1956.	Melbourne	64	9	9
1960.	Rim	186	16	21
1964.	Tokio	140	12	23
1968.	Meksiko	177	15	18
1972.	München	190	21	21
1976.	Montreal	223	20	24
1980.	Moskva	306	23	32
1984.	Los Angeles	-	-	-
1988.	Seoul	143	18	16
1992.	Barcelona	207	24	19

Izvor: Godišnja statistika 1994.

Nameće se pitanje: što je stajalo iza ove politike? Zašto u zemljama, koje su bile relativno siromašne i postajale sve siromašnije, nije nedostajalo novca za posve umjetno "stvaranje" šampiona?

Čini se kako su mnoge okolnosti pridonijele takvom ishodu, među kojima su sljedeće četiri bile najbitnije:

- 1. Natjecateljski sportovi u komunističkim zemljama imali su nekoliko kompenzacijskih funkcija: nedostatak osnovnih životnih potreba kompenzirao se sportskim uspjesima.
- 2. Sport je imao važnu mitološku funkciju: bio je to tobožnji dokaz superiornosti komunizma nad kapitalizmom i brzog napretka društava koja su djelovala prema načelu novog društvenoga sustava.
- 3. Sport je predstavljao "prozor u svijet" za relativno veliku skupinu adolescenata: za vrijeme ere čvrsto zaključanih vrata prema ostatku svijeta, za ljude koji su živjeli u "socijalističkom logoru", česte

mogućnosti za sportska putovanja na "zapad" bile su prava prilika za skok u "kraljevstvo slobode".

- 4. Uključivanje u sportove omogućavalo je relativno brzo ekonomsko napredovanje, a stoga i civilizacijsko: sportaši su uživali relativno visoku kvalitetu života naspram sveopćem sivilu života i bijednoj egzistenciji u tim zemljama.

Očito, te su pojave bile duboko proturječne i nedosljedne. No, takva je situacija moguća i često se nalazi u strukturi mitskog razmišljanja (Krawczyk, 1994).

Postoji li i sada dovoljno plodnoga tla da se natjecateljski sportovi nastave razvijati istom brzinom i prema istim načelima? Odgovor je po svoj prilici "ne", jer gore navedeni čimbenici više ne postoje i ne mogu se vratiti. Ipak vjerujem kako danas postoje dvije skupine uvjeta što zamjenjuju one kojih više nema:

- 1. Povećana uloga nacionalnoga (etničkoga) čimbenika u osnivanju suverenih država koje su nastale nakon raspada komunističkog bloka, posebno nakon raspada Sovjetskoga Saveza. Sportska aktivnost, kakvu poznajemo, koristi novostvorenim državama jer im priskrbljuje dokaze o njihovu postojanju, vitalnosti i energiji. Stoga će, nakon trenutne nestabilnosti i ponekad čak prilično nesigurne situacije, natjecateljski sportovi najvjerojatnije povratiti svoju slavu, ovoga puta možda na način koji je gospodarski primjereniji.
- 2. Nove će političke elite u zemljama koje prolaze sustavnu preobrazbu, vjerojatno

željeti pokazati dokaze o uspjehu svoga djelovanja. U današnja vremena takav uspjeh ne dolazi ni brzo ni lako. Po svojoj prilici ponovno će se javiti iskušenje da se demonstrira "nadmjesni uspjeh". I ponovno će natjecateljski sportovi moći odigrati svoju već videnu ulogu, budući da takav tip aktivnosti može dati dobre rezultate u relativno kratkom razdoblju: karijere u sportu, i pojedinaca i timova, mogu se skokovito razviti.

Zaključak

Navedene analize i predviđanja utemeljeni su poglavito na teorijskim pretpostavkama. Izvori podataka ograničeni su na službene dokumente i statistike i relativno su oskudni. Također nedostaje dublje sociološko istraživanje tih procesa. Nešto se više pozornosti do sada posvetilo istraživanju "sporta za sve" (Fourth World Sport, 1992) i zakonu o sportu u post-socijalističkim zemljama (First Juridical, 1991). Relativno je malo analiza u sociološkoj literaturi koje su širokog okvira i općega karaktera (Bykhovskaja, 1991; Földesi, 1991, 1995; Krawczyk, 1992; Riordan, 1993). Usto, situacija se stalno mijenja i često slučajnost upravlja pojedinim planovima i rješenjima (Sport, 1992). Također je vrlo nejasna budućnost "sporta za sve" i natjecateljskih sportova u tim zemljama. Stoga, bude li slika promjena u rekreaciji i sportovima u navedenim zemljama Istočne Europe barem približna zbilji, ciljevi ovog izlaganja bit će postignuti.

Literatura

1. Arvisto, M. (1989). *Formy, warunki i bariery uczestnictwa w kulturze fizycznej (Forms, Conditions and Barriers of Participation in Physical Culture)*. U: *Kultura fizyczna w kategoriach wartosci* (Ur.: Z. Krawczyk). Warszawa: Wyd. AWF.
2. Arvisto, M. (1995). *Social Changes in Estonian Sport*. U: *Changes in Sport in Central and Eastern Europe*. Materials from International Conference, Warsaw, 12-13 June 1995.
3. Bykhovskaja, I. (1991). *Sports, New Way of Thinking and Human Values*. *International Review for the Sociology of Sport*, 26(3).
4. *Changes of Sport in Central and Eastern Europe*. Materials from International Conference. Warsaw, 12-13 June 1995.
5. *First (1st) Juridical Seminar: Sports Legislation in Europe: Evolution and Harmonization*. (1991). (Ur.: J. Rogge i M. Peskante). Rome.
6. Földesi, G. (1991). *From Mass Sport to the "Sport for All". Movement in the "Socialist" Countries in Eastern Europe*. *International Review for the Sociology of Sport*, 26(4).
7. Földesi, G. (1995). *Social Changes in Sport and Physical Education in Hungary*. U: *Changes of Sport in Central and Eastern Europe*. Materials from International Conference. Warsaw, 12-13 June 1995.
8. Földesi, G. (1995). *Transformacja sportu w społeczeństwach postkomunistycznych (Transformation of Sport in Postcommunist Societies)*. *Kultura Fizyczna*, (5-6, 7-8).

9. *Fourth (IV) World "Sport for All" Congress* (1992). Under the Patronage of International Olympic Committee. Varna, 1992.
10. *Kultura fizyczna w kategoriach wartości* (Physical Culture in Categories of Values). (1989). (Ur. Z. Krawczyk). Warszawa: Wyd. AWF.
11. Krawczyk, Z. (1992). Sport in the Era of Structural Changes: The Example of Eastern Europe. *International Review for the Sociology of Sport*, 27(1).
12. Krawczyk, Z. (1994). Sport jako symbol (Sport as a Symbol). U: *Logos i etos polskiego Olimpizmu*. (Ur.: J. Lipiec). Krakw: Wyd. AWF.
13. Krzemień-Ojak, S. (1995). *Prognozy rozwoju kultury* (Prognosis of Development of Culture). Maszynopis powielony.
14. Lukiewicz, W. (1995). Social Changes in Physical Culture and Sport in Byelorussia. U: *Changes of Sport...* (in Russian).
15. Palm, J. (1994). Role of Sport in Europe. *Sport and Science*, 9 (in Bulgarian).
16. *Personalistyczna wizja sportu* (Personalistic Image of Sport) (1994). (Ur.: M. Barlak) Warszawa: Wyd: Salezjanska Organizacja Sportowa.
17. Podgórecki, A. (1995). *Spółeczeństwo polskie* (Polish Society). Rzeszów: Wyd. WSP.
18. *Raport o kulturze fizycznej* (Report about Physical Culture) (1989). Warszawa: Komitet nauk o Kulturze Fizycznej PAN, Wyd. AWF.
19. Riordan, J. (1993). Soviet Style Sport in Eastern Europe: the End of an Era. U: *The Changes Face of Physical Education and Sport in Europe* (Ur.: Fischer). Twickenham: St. Mary's College.
20. Riordan, J. (1991). *Sport, Politics and Communism*. Manchester - New York: Manchester Un. Press.
21. Sport in the Baltic States (Estonia, Latvia and Lithuania) (1992). *Sports Information Bulletin*, Brussels, 31.
22. *Ustawa o kulturze fizycznej* (Law about Physical Culture) (1995). Projekt przekazany do parlamentu. Maszynopis powielony.
23. *Zakon Respubliki Belarus*. Ab fizycznaj kultury i Sporce (1994). Minsk.
24. *Założenia polityki państwa w dziedzinie kultury fizycznej* (Politics of State in Physical Culture) (1995). Warszawa: Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki (Maszynopis powielony).